

Motion till riksdagen 2024/25:3310

av Lorena Delgado Varas m.fl. (V)

med anledning av prop. 2024/25:60 Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta

Innehållsförteckning

1 Förslag till riksdagsbeslut.....	3
2 Forskningens villkor.....	4
3 En tillgängliggjord forskning	5
3.1 Lärarundantaget	5
3.2 Tillgänglig forskning	5
4 Forskares villkor inom högskolan	6
4.1 Jämställdhet inom högskolan.....	6
4.2 Jämställd forskning och innovation	7
4.3 Trygga villkor för doktorander	7
4.4 Stipendiefinansiering	8
4.5 Postdoktorer	8
4.6 Scholars at Risk	9
5 Akademisk frihet	9
6 Grundutbildningens roll för en högkvalitativ forskning.....	9
7 Stärkt innovationskraft	10
8 Hållbart företagande	10
9 Strategiska områden	10
9.1 Utvecklingsforskning.....	11
9.2 Klimat, miljö och djurvälstånd	11
9.2.1 Klimat och miljö	11
9.2.2 Alternativa metoder till djurförsök	12

9.3 Forskning om brottslighet.....	12
9.4 Kärnteknisk grundforskning	12
9.5 Forskning om illa fungerande marknader.....	13

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärarundantagets utformning och roll i ett modernt samhälle bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att ställa krav på att lärosätena i högre utsträckning digitalt tillgängliggör för allmänheten även den forskning de tidigare har producerat samt när så är möjligt även tillgängliggör forskningen så att den blir reproducerbar och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som granskar förutsättningarna för forskare med funktionsnedsättning inom universitet och högskolor samt vilka åtgärder som krävs för att öka tillgängligheten och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återinföra målet ”En övergripande kvalitetsförstärkning av forskningen ska ske och jämställdheten ska öka” och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör fastställa att målet är att hälften av de nyrekryterade professorerna 2030 är kvinnor och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av ett mål om att högst hälften av samtliga statligt finansierade forsknings- och innovationsanslag ska gå till män som forskar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om hur doktoranders anställningstrygghet ska kunna säkras och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur stipendier som finansieringsform för doktorander och postdoktorer kan avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur stödet och villkoren för postdoktorer kan stärkas och utvecklas och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge de statliga forskningsfinansiärerna och lärosätena i uppdrag att aktivt främja och stödja Scholars at Risks arbete och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge utredningen om stärkt skydd för akademisk frihet i uppdrag att utreda en grundlagsändring för att stärka skyddet för den akademiska friheten och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram ett lagförslag, i enlighet med vad som anges i motionen, baserat på Styr- och resursutredningens förslag om utbildning och forskning och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning om hur man kan öka kunskapen och forskningen om kooperativ och andra alternativa företagsformer och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det nationella forskningsprogrammet om brottslighet tydligare bör fokusera på brottsprevention och tillkännager detta för regeringen.

2 Forskningens villkor

Forskning behövs för att förstå den värld vi lever i. Den öppnar för social, politisk och ekonomisk utveckling. Vänsterpartiet betonar vikten av självständiga akademier utan politisk styrning och vill se en utbyggnad av den fria grundforskningen.

Forskarsamhällets frihet att själv formulera och söka svaren på sina vetenskapliga frågeställningar är en viktig princip för forskningspolitiken. Både forskningens kvalitet och nytta är beroende av att politiker inte styr ämnesområde, inriktning, avgränsning, metod osv. Den politiska styrningen bör därför röra sig på en övergripande nivå. Det finns dock tillfällen när samhällsintressena motiverar mer styrda satsningar som på exempelvis klimatteknik, pandemikunskap eller genusvetenskap.

Lika viktigt är det att dra tydliga rågångar mellan forskning och kommersiella intressen. Den samverkan som högskolan är skyldig att ha med det omgivande samhället, däribland näringslivet, får inte leda till att högskolans forskare fransäger sig rätten att formulera problem, ställa frågor, välja metoder och publicera forskningsresultat. Donationer och uppdragsforskning får inte ersätta statliga anslag, som är den grundläggande förutsättningen för en oberoende forskning.

Regeringen har lagt fram sin proposition Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60). I den här motionen lyfter vi ett antal punkter vi menar saknas eller är otillräckliga i regeringens proposition.

Styr- och resursutredningen konstaterade att lärosätenas forskningsresurser behövde öka. Samtidigt var det också tydligt att institutionernas resurser är viktiga ur många aspekter. Bland annat är inte resurserna lärosätesspecifika utan utgår från kvalitet på forskning och ansökningar, vilket kan gynna de mindre lärosätena. Det är också via styrning av forskningsinstituterna som forskning inom samhällsutmaningarna kan styras.

Vänsterpartiet är dock kritiskt mot att regeringen valt att styra mer av forskningsmedlen mot vad man kallar excellens. Utvärderingar av tidigare satsningar på excellens har visat att dessa gynnat manliga forskare på bekostnad av kvinnliga forskare och sammantaget har haft negativa effekter på jämställdhet inom högskolesektorn. Det saknas dessutom tydliga belägg från tidigare utvärderingar att riktade satsningar på excellens leder till mer produktivitet i forskningen.

Vänsterpartiet motsätter sig fokuset på excellens och vill i stället se en inriktning på forskningspolitiken som ökar både lärosätenas fria forskningsresurser och forskningsinstitutens resurser. I vår budgetmotion på utgiftsområde 16 (mot. 2024/25:1909) avsatte vi därför 500 miljoner kronor mer än regeringen för en årlig ökning av

lärosätenas basanslag. Detta skulle bidra till att minska den administrativa bördan för forskare när de behöver ägna mindre tid till att söka pengar från externa finansiärer.

3 En tillgängliggjord forskning

3.1 Lärarundantaget

Vänsterpartiet anser att det är viktigt med samverkan mellan lärosätena och det omgivande samhället och välkomnar därför att även regeringen lyfter det i propositionen. Vi saknar dock en del perspektiv. Vi ser det s.k. lärarundantaget som ett potentiellt hinder för nyttiggörandet av forskning. I dag läggs ansvaret för nyttiggörandet av innovationer till stor del på enskilda forskare. Sverige är näst intill unikt i omvärlden med att vi har kvar ett lärarundantag. Utredningen Innovation som drivkraft – från forskning till nytta (SOU 2020:59) behandlade inte lärarundantag men förde ett visst resonemang om det. Vi ser en reform av lärarundantaget som angeläget eftersom detta skulle kunna göra det enklare att samhället får ta del av samhällsnyttiga innovationer.

Lärarundantagets utformning och roll i ett modernt samhälle bör utredas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Tillgänglig forskning

En central del i all offentlig verksamhet är att allmänheten har förtroende för den, och detta gäller givetvis även lärosätena och deras forskning. Att all forskning som produceras med offentliga medel ska vara tillgänglig från 2021 och med öppna data senast 2026 är nödvändigt. Vänsterpartiet menar dock att även tidigare forskning, och den forskning som publiceras fram till 2026, måste tillgängliggöras och vara reproducerbar. Detta är inte bara viktigt för yrkesverksamma inom akademiska yrken utan även för allmänheten i stort.

Ett problem i dag är hur forskningen publiceras i forskningstidskrifter. För att forskningen ska vara öppet tillgänglig måste forskaren eller lärosätet ofta betala för publiceringen, samtidigt som prenumerationsavgifterna är höga och en stor kostnad för bl.a. våra forskningsbibliotek. Detta är en fråga som behöver lösas men som är internationell snarare än nationell, varför vi inte lägger fram något förslag. Vänsterpartiet välkomnar att regeringen har uppdragit åt Vetenskapsrådet att lämna förslag om hur svensk e-infrastruktur för forskning kan utvecklas genom samordning och organisatorisk förändring.

För att bibehålla förtroendet för en offentligt finansierad forskning är det viktigt att både ny och äldre forskning är tillgänglig. Äldre forskning kan även bidra till att förstå hur samhället har förändrats. En öppnare inställning till att publicera forskningsresultat och processer skulle också kunna möjliggöra en högre grad av reproducerbarhet, vilket på sikt kan öka forskningens kvalitet och tillförlitlighet.

Regeringen bör utreda möjligheten att ställa krav på lärosätena att i högre utsträckning digitalt tillgängliggöra för allmänheten även den forskning de tidigare har producerat samt när så är möjligt även tillgängliggöra forskningen så att den blir reproducerbar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Forskares villkor inom högskolan

Sveriges högskolor och universitet måste vara en attraktiv arbetsplats för alla – för engagerade administratörer och it-tekniker, för doktoranden med stora drömmar, för den framgångsrika professorn. Detta är både en demokratifråga och en fråga om kvaliteten i den undervisning och forskning som bedrivs vid lärosätena. Då kan våra universitet och högskolor inte genomsyras av patriarkala strukturer och hierarkier. Inte heller kan arbetsvillkoren vid lärosätena präglas av otrygghet, utan de som arbetar där måste erbjudas trygga anställningsförhållanden. Tyvärr finns det vid universiteten och högskolorna problem i båda dessa delar.

En forskares arbete blir lidande om personen i fråga måste oroa sig för sin egen ekonomiska situation. På en arbetsplats med många professioner blir arbetsmiljön inte bra om vissa ständigt oroar sig över sin tjänst. Vänsterpartiet vill att Sveriges högskolor och universitet erbjuder doktorander och forskare trygga och fasta anställningar. Vi drev därför länge att utbildningsbidraget för doktorander ska slopas till förmån för tryggare anställningsformer. Det är ett viktigt steg för bättre anställningstrygghet för doktorander vid landets universitet och högskolor.

Kunskap är en demokratisk rättighet för alla, oavsett bakgrund. Det innebär att rekryteringen till högskolan måste breddas. Den sociala, könsmässiga och etniska snedrekryteringen har tidigare minskat under några decennier tack vare studiemedel, utbyggnad av högskolan samt fler och nya utbildningar. Enligt Universitetskanslersämbetets (UKÄ) årsrapport 2024 var andelen högskolenyborjare läsåret 2021/22 med högutbildade föräldrar 46 procent, vilket är högre än samhället i stort. Enligt UKÄ har andelen högskolenyborjare med högutbildade föräldrar ökat, från 36 till 46 procent, och andelen med lågutbildade föräldrar har minskat från 26 procent till 19 procent sedan läsåret 2012/13. Bland doktorandnyborjare 2022/23 hade 58 procent högutbildade föräldrar. Det är tydligt att det blir allt längre sedan det fanns en positiv trend när det gäller rekryteringen till högskolan ur ett klassperspektiv.

Snedrekryteringen påverkar alla nivåer av akademien, och överrepresentationen av studenter med högutbildade föräldrar förstärks dessutom i övergången till forskarutbildningen. Det kräver ett aktivt arbete från både staten och lärosätena själva. Ett sådant arbete måste naturligtvis omfatta alla nivåer av akademien.

Möjligheterna ser i dag mycket olika ut för olika människor när det kommer till att arbeta inom akademien. Bakgrund, ekonomiska faktorer, kön och inte minst eventuella funktionsnedsättningar spelar in. Eventuella yttre hinder för människor att arbeta med vad de önskar måste motverkas. Det gäller även inom universitets- och högskolevärlden. I dag är kunskaperna om tillgängligheten för forskare för dåliga.

Regeringen bör tillsätta en utredning som granskar förutsättningarna för forskare med funktionsnedsättning inom universitet och högskolor samt vilka åtgärder som krävs för att öka tillgängligheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Jämställdhet inom högskolan

Drömmen om den akademiska friheten, den fria och kritiska forskningen och ett arbetsliv med högt i tak och långt till dörren smulas ofta sönder snabbt när nyanställda doktorander sätter sin fot innanför universitetens dörrar. Inom akademins ramar är strukturererna ofta hårda och hierarkierna starka. Speciellt när det kommer till jämställdheten. Forskningen inom universitet och högskolor kan inte ses i ett vakuum. Att människor

ges lika förutsättningar att forska oavsett kön är en förutsättning för en demokratiskt förankrad akademi och för en kvalitetsbaserad forskning där det är kompetens som avgör, inte kön eller vänskapsband.

Det finns mycket att göra för att åtgärda ojämställdheten vid Sveriges universitet och högskolor. Studenter väljer utbildningsplatser baserat på stereotypa könsrollsmönster. Professorer är till största delen män och har lättare att avancera på positioner. Olika universitets och högskolors jämställdhetsarbete skiljer sig dessutom åt. Vissa arbetsplatser är framsynta och ambitiösa, andra ser jämställdhet som en icke-fråga.

Regeringen bör införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Den föregående regeringen pekade ut att ett delmål för den statliga forskningspolitiken är att ”en övergripande kvalitetsförstärkning av forskningen ska ske och jämställdheten ska öka”. I nuvarande proposition är förslaget att stryka bisatsen om jämställdhet. Detta tycker Vänsterpartiet vore olyckligt eftersom det fortfarande finns stora problem med bristande jämställdhet inom högskolan.

Regeringen bör återinföra målet ”En övergripande kvalitetsförstärkning av forskningen ska ske och jämställdheten ska öka”. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Tidigare har en konkretisering av målet också varit att hälften av de nyrekryterade professorerna 2030 ska vara kvinnor. Vänsterpartiet anser att detta mål fortsatt är relevant eftersom endast 2 av 33 högskolor levde upp till sina lärosätesspecifika mål för jämställd rekrytering.

Regeringen bör fastställa att målet är att hälften av de nyrekryterade professorerna 2030 är kvinnor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Jämställd forskning och innovation

Den ojämställda situationen på lärosätena märks också när det gäller innovationer. Kvinnors innovation är ett ofta eftersatt område; det behövs såväl en jämställd forskningspolitik som en jämställd innovationspolitik. Många av de statliga stöd som finns för innovation och försöksstudier visar på en viss snedfördelning och många berörda kvinnor upplever svårigheter. Enligt rapporten *Med kall eller varm hand?* (2015:18) ser man hur kvinnor nås i mindre utsträckning av bifallande beslut om lån och hur utdelningen per beslut är lägre än mäns utdelning.

Regeringen bör utreda införandet av ett mål om att av samtliga statligt finansierade forsknings- och innovationsanslag ska högst hälften gå till män som forskar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Trygga villkor för doktorander

Osäkra anställningsförhållanden utgör ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden och problemet är särskilt stort inom högskolesektorn. Vänsterpartiet ser problem med att staten som arbetsgivare kan runda lagen om anställningsskydd genom att låta en person vara tidsbegränsat anställd med stöd av någon annan reglering än LAS, såsom högskoleförordningen eller anställningsförordningen.

För Vänsterpartiet är det självklart att den som utför arbete ska vara anställd och ha lön och övriga arbetsvillkor reglerade i kollektivavtal. En stor fördel med att anställa doktorander redan från första dagen på forskarutbildningen är att det kan leda till en större öppenhet i antagningen. Informationen om lediga platser kommer att spridas till fler, vilket leder till fler kvalificerade sökande. Det kommer förhoppningsvis även att leda till att fler med utomeuropeisk bakgrund och fler från arbetarklassen antas samt att könsfördelningen kan bli jämnare i fler ämnen. Med ett öppnare antagningssystem finns också bättre möjligheter att bryta beroendeförhållanden mellan doktorander och handledare. För dem som efter examen söker sig utanför högskolevärlden för att arbeta är det också en bättre merit att ha varit anställd. Doktorandanställningar ökar forskarutbildades attraktionskraft på arbetsmarknaden. För en ökad trygghet är det viktigt att det finns finansiering för hela doktorandtiden.

Regeringen bör tillsätta en utredning om hur doktoranders anställningstrygghet ska kunna säkras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Stipendiefinansiering

Stipendiefinansiering under forskarutbildningen eller under tiden som postdoktor innebär likaså en rad nackdelar. Därför är det positivt att andelen doktorander som finansieras av stipendier minskat under de senaste åren. Stipendier är en förlegad finansieringsform dels på grund av den osunda konkurrens som skapas och den ekonomiska otrygghet det leder till, dels på grund av bristen på regler som gör det lätt att missbruka stipendierna. Fackförbunden Sulf och Naturvetarna har lyft fram flera av de problem som finns med finansiering av postdoktorer med stipendier som att stipendiaterna exempelvis inte kan få a-kassa och att de inte tjänar in någon pension. Finansieringen med stipendier ger också jämställdhetsproblem när det ofta inte är möjligt att vara föräldraledig med stipendier som finansiering, detta trots att många postdoktorer är i familjebildande ålder. Att avskaffa stipendier som finansieringsform är ett viktigt steg för en jämställd högskola. Vänsterpartiet anser att stipendiefinansiering på sikt bör avskaffas som tillåten finansiering under forskarutbildningen samt under tiden som postdoktor.

Regeringen bör utreda hur stipendier som finansieringsform för doktorander och postdoktorer kan avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Postdoktorer

Sverige är dåligt på att ta till vara den kompetens de som kommer hit som doktorander och postdoktorer besitter. Det vittnar de organisationer som organiserar postdoktorer om. Informationen om det svenska högskolesystemet och möjligheterna till karriärutveckling är svår att förstå för den som kommer till Sverige som doktorand och postdoktor. Det innebär att Sverige tappar många av de doktorer som doktorerat eller forskat i Sverige.

Det bör utredas hur stödet och villkoren för postdoktorer kan stärkas och utvecklas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I april 2024 tillsatte regeringen en utredning för att tillmötesgå några av de hinder som migrationslagstiftningen innebär för studenter, doktorander och postdoktorer från länder utanför Europa. De ändringar och krav som tidigare införts i migrationslagstiftningen har gett en negativ utveckling inom forskarvärlden; resultatet har varit långa handläggningstider, krav som inte går att möta upp samt forskning som har tvingats pausa eller i

värsta fall inte fortsatt. Vi menar att den migrationsrättsliga lagstiftningen måste bli både rättssäker och transparent. Vi måste ha en lagstiftning som inte hindrar vår akademiska utveckling. Vänsterpartiet kommer att återkomma i frågan när regeringen har lagt proposition efter utredningen.

4.6 Scholars at Risk

För Vänsterpartiet är det viktigt att stå upp för akademisk frihet både i Sverige och utanför. Därför vill vi se ett utökat stöd till forskare som av olika anledningar inte kan verka i sina hemländer. Scholars at Risk (SAR) är ett internationellt nätverk som arbetar för att främja akademisk frihet, bl.a. genom att ge skydd åt forskare och akademiker som inte kan vara verksamma i sina hemländer. I Sverige är 25 lärosäten medlemmar i SAR. I en orolig tid med en orolig omvärld är deras arbete viktigare än någonsin. Vänsterpartiet vill därför se ett utökat stöd till SAR för att de ska kunna stötta fler forskare på flykt.

Regeringen bör ge de statliga forskningsfinansiärerna och lärosätena i uppdrag att aktivt främja och stödja Scholars at Risks arbete. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Akademisk frihet

Vänsterpartiet välkomnar att regeringen avser att ge en utredare i uppdrag att se över åtgärder som stärker skyddet för den akademiska friheten. Precis som flera organisationer inom högskolesektorn såsom Sulf, SFS, SUHF och Sveriges unga akademi har lyft finns det ett behov av att utreda ett starkare och bredare skydd av akademisk frihet än dagens formulering i regeringsformen: "Forskningens frihet är skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag." Akademisk frihet består av flera delar. Det handlar om både forskning, utbildning och fristående lärosäten. Att universitet och högskolor har självbestämmande är till för att säkerställa att forskningen och utbildningen är fri från otillbörlig styrning och fritt kan generera och sprida kunskap. Universitetens och högskolornas verksamhet är viktiga i ett demokratiskt samhälle.

Vänsterpartiet menar därför att utredningen om stärkt skydd för den akademiska friheten som regeringen har aviserat ska tillsättas även bör få i uppdrag att utreda grundlagsändring som ett sätt att stärka den akademiska friheten.

Regeringen bör ge utredningen om stärkt skydd för akademisk frihet i uppdrag att utreda en grundlagsändring för att stärka skyddet för den akademiska friheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Grundutbildningens roll för en högkvalitativ forskning

För att Sverige ska vara ledande i forskning krävs också att vi satsar på grundutbildningen eftersom dagens studenter är framtidens forskare. Nuvarande resursfördelningssystem för högre utbildning har snart funnits i 30 år. Vänsterpartiet var redan vid införandet av ett prislappssystem kritiskt till att en del av pengarna fördelades genom en prestations-

del baserad på poängproduktion. Styr- och resursutredningen kom 2019 med sitt förslag till en förändrad finansiering av högre utbildning. Utredningen konstaterade bl.a. att det prestationsbaserade resurstilldelningssystemet medför att utbildningar på grundnivå och avancerad nivå som på olika sätt är flexibla för studenten ofta är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena att erbjuda. Som en del av detta föreslogs att prestationsdelen i utbildningsfinansieringen minskades. För att öka möjligheten för fler att studera och för att trygga lärosätenas finansiering och möjlighet till utveckling bör finansieringen av högre utbildning förändras.

Regeringen bör lägga fram ett lagförslag, i enlighet med vad som anges i motionen, baserat på Styr- och resursutredningens förslag avseende utbildning och forskning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Stärkt innovationskraft

För att stärka innovationskraften behöver småföretags, startup-företags och uppfinnares patent säkerställas. Patenträttegångar är väldigt dyra, vilket gör att få vågar ta risken. Europeiska kommissionen och World Intellectual Property Organization (Wipo) bland många, har studerat dessa frågor. Sammanfattningsvis har de kommit fram till att reglerna för rättegångar är en grundpelare i ett patentsystem, kostnadsfördelning har en fundamental betydelse, tidsutdräkten till det rättsliga utslaget har stor betydelse samt att data för jämförelse mellan olika system saknas. I Sverige tar dessutom rättegångarna lång tid jämfört med liknande rättegångar i andra delar av världen.

Det bör utredas hur patenträttigheterna kan stärkas och hur obalansen mellan parterna vid rättegångar påverkar nyttiggörande av forskning och innovationsviljan och kan minimeras.

8 Hållbart företagande

Ett område som saknas är att möjliggöra och underlätta för hållbart företagande, ett hållbart företagande som klarar av kriser bättre. Inom detta område behöver forskningen öka, bl.a. kring kooperativa arbetarägda företag och hur företagsformerna kan rustas inför framtida kriser. I dag är forskningen aktiebolagsorienterad, vilket ger ett näringsliv som inte är lika resilient.

Det bör tillsättas en utredning om hur man kan öka kunskapen och forskningen om kooperativ och andra alternativa företagsformer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Strategiska områden

Vänsterpartiet värnar den fria forskningen, en oberoende akademi och en statlig politik som inte lägger sig i. Vi står dock inför ett antal samhällsutmaningar som måste lösas för att bibehålla en fungerande välfärd och en hög levnadsstandard. Det finns därför ett särskilt samhällsintresse i att peka ut strategiska områden. Regeringen lyfter fram ett

antal sådana satsningar, och Vänsterpartiet står bakom flera av dessa. Vi vill dock även tydliggöra vår hållning på ett antal områden utifrån forskningspolitisk samhällsnytta.

9.1 Utvecklingsforskning

Utvecklingsforskning har relevans för fattigdomsbekämpning och hållbar utveckling i de minst utvecklade länderna. Vänsterpartiet är kritiskt till att regeringen har beslutat att dra in allt ekonomiskt stöd till denna viktiga forskning. I en utvärdering från Vetenskapsrådet av det tidigare stödet konstaterar de bl.a. att när den riktade finansieringen försvinner finns en risk att det blir svårare att etablera och upprätthålla nätverk och samarbeten med forskare i de länder som berörs. De konstaterar även att återväxten av unga forskare och experter inom utvecklingsforskning behöver säkras långsiktigt om Sverige ska fortsätta vara en stark röst internationellt och bidra till forskningen om de globala utmaningar som världen står inför inom bl.a. miljö, hälsa, fattigdom, demokrati och säkerhet.

9.2 Klimat, miljö och djurvälstånd

9.2.1 Klimat och miljö

Sverige och världen står inför en klimatkris. Jorden förser oss människor med nödvändiga naturresurser. Men naturresurserna är inte oändliga. Jorden har en ekologisk bärkraft som vi inte kan överskrida. Det gör att miljöfrågan i grunden är en fråga om fördelning av begränsade resurser. Miljöpolitik är också en fråga om rättvisa och solidaritet. Därför behöver forskningen som görs om klimatet också kunna kopplas ihop med forskning om ekonomi, fördelning av resurser och samhällsstrukturer.

Klimatförändringarna slår olika hårt mot olika delar av världen och mot olika människor. Därför menar Vänsterpartiet att det är avgörande att titta på klimatförändringarna utifrån ett rättviseperspektiv och vem som påverkar respektive drabbas av klimatförändringarna. Kapitalismen fördelar jordens resurser extremt ojämnt mellan klasser, mellan rika och fattiga länder och – i samspel med patriarkala strukturer – mellan kvinnor och män.

Vänsterpartiet välkomnar att det nationella forskningsprogrammet om klimat förlängs. Vi anser dock att kraftfullare satsningar inom klimatområdet är nödvändiga. Vänsterpartiet motsätter sig inte regeringens satsningar på forskning och innovation inom bioekonomi men saknar motsvarande kraftfulla satsningar för att stärka rättviseperspektiv och ekologiskt hållbar resursanvändning för klimatomställningen. FN:s expertpanel för biologisk mångfald (IPBES) har pekat på det avgörande sambandet mellan förlusten av biologisk mångfald och klimatförändringar och konstaterar att för att klara klimatet behöver vi också klara den biologiska mångfalden. Vänsterpartiet har därför föreslagit ökad årlig satsning på 500 miljoner kronor för forskning och innovation inom klimatomställningen.

Vänsterpartiet föreslår i motion 2024/25:1938 nytt anslag för att stärka forskning och innovation i syfte att

- stärka delaktigheten i utformandet av utsläppsminskande åtgärder med rättviseperspektiv
- stärka forskningen för utformande av åtgärder med bred folklig acceptans och för ökad förståelse för nödvändiga förändringar

- stärka forskningen för utformande av hållbara bruksmetoder för att stärka kolinlagringen i de gröna näringarna
- stödja forskningen kring hur gemensamt ägande av för klimatomställningen nödvändiga naturresurser och tillgångar kan stärkas där marknaden inte förmår tillgodose behov
- stärka utveckling av klimatinnovationer inom energiförsörjning och livsmedelsproduktion
- stödja forskning kring hur synergier i klimatåtgärder och åtgärder för biologisk mångfald kan stärkas
- stärka transporteffektiviteten
- stärka små och medelstora företags möjlighet att delta i forskning och möjliggöra för en tydligare forskningsinfrastruktur för näringslivet.

9.2.2 Alternativa metoder till djurförsök

För att kunna ersätta forskning med djurförsök med andra metoder behövs ytterligare forskning och utveckling av alternativa metoder till djurförsök. Därför föreslog Vänsterpartiet en ökning av Vetenskapsrådets anslag för forskning om alternativa metoder för djurförsök med 15 miljoner kronor i budgeten för 2025. Vänsterpartiet föreslog även ökad satsning på 3R-center för att minska djurförsöken. Sveriges 3R-center arbetar för att ersätta, minska och förbättra djurförsök i Sverige. Regeringen har inte längre öronmärkt medel för denna satsning, vilket inneburit att verksamheten i betydande delar monterats ned. Vi ser i stället behov av att verksamheten ytterligare utvecklas för att öka andelen djurfria försök. Vänsterpartiet föreslog en ökning av anslaget för detta ändamål jämfört med regeringen med 40 miljoner kronor för 2025.

9.3 Forskning om brottslighet

Regeringen har tidigare inrättat ett nationellt forskningsprogram om brottslighet som pågår under perioden 2021–2030. Vänsterpartiet är positivt till att forskningsprogrammet om brottslighet föreslås fortsatt ha en bred inriktning men anser att de brottspreventiva delarna, inklusive behandlingsprogram, behöver prioriteras mer i syfte att stärka förmågan att förebygga och bekämpa brott. Vänsterpartiet vill även se ett institut för polisvetenskaplig forskning för att öka kunskapen om det polisiära och kriminologiska arbetet (mot. 2020/21:178).

Det nationella forskningsprogrammet om brottslighet bör tydligare fokusera på brottsprevention. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9.4 Kärnteknisk grundforskning

Vänsterpartiet motsätter sig att statliga forskningsmedel läggs på kärnkraftsforskning, i detta fall kärnteknisk grundforskning. Vänsterpartiet är inte emot denna typ av forskning i sig, men vi menar att när staten gör riktade satsningar på energiforskning bör den ha en annan inriktning. Vänsterpartiets mål är att Sverige ska uppbära ett 100 procent förnybart energisystem i framtiden där vindkraft, vattenkraft och solkraft tillsammans med bioenergi förser Sverige med energi. Vänsterpartiet vill göra massiva investeringar i förnybar elproduktion. Vi menar att statens satsning på forskning och innovationer bör gå i linje

med detta. Mer om detta går att läsa i vår följdmotion på regeringens proposition 2024/25:72 Forskning och innovation på energiområdet för försörjningstrygghet, konkurrenskraft och klimatomställning.

9.5 Forskning om illa fungerande marknader

Regeringen har sedan den tillträdde hösten 2022 drivit linjen att man ingenting kan göra för att bekämpa inflationen och underlätta för hushållen i kostnadskrisen – att det bästa politiker kan göra är att stå vid sidan av och hoppas på det bästa. Men det finns mycket lite som talar för att detta är rätt strategi.

Andra regeringar runt om i Europa och även USA har bedrivit en aktiv politik för att pressa ned företagens prisökningar och på så vis skydda hushåll och företag. Den spanska regeringen satte exempelvis tidigt ett tak för energipriserna, sänkte kostnaderna för kollektivtrafik, fick snabbt på plats ett regelverk för övervinstbeskattning av elproducenter och banker samt satte ett tak för hyreshöjningar. Även den franska regeringen tog aktiva steg för att försäkra sig om att livsmedelsproducenter och detaljhandeln tar ansvar och inte höjer priserna. I USA sjösatte president Biden det största ekonomisk-politiska programmet i modern tid, för att öka klimatinvesteringarna, minska flaskhalsar och förbättra för de amerikanska hushållen.

Det handfasta agerandet från andra länder vilar på en gedigen analys av orsaker till prisuppgången samt av relevanta angreppssätt. Vänsterpartiet vill därför se mer forskning om dåligt fungerande marknader för att kunna ge politiken fler verktyg för att möta de problem som uppstår.

I samband med 1990-talskrisen gjordes stora förändringar i styrningen av välfärden. Från att i huvudsak ha drivits i egen regi öppnades välfärden upp för privata marknadsintressen. Sedan dess tid har marknaden trängt djupt in i skolan, sjukvården och äldreomsorgen på ett sätt som inneburit en ineffektiv och ojämlik resursfördelning. Förutsättningarna för välfärden att minska klyftorna i folkhälsa, som följer av ojämlikheten i samhället, kräver att välfärden kan verka kompensatoriskt. Välfärdsresurserna måste därför styras efter en behovsprincip, där störst behov kommer först. Vänsterpartiet vill därför se mer forskning kring marknadiseringen av välfärden och dess konsekvenser.

Lorena Delgado Varas (V)

Ida Gabrielsson (V)

Birger Lahti (V)

Ciczie Weidby (V)

Malcolm Momodou Jallow (V)

Ilona Szatmári Waldau (V)